

УПОРЕДНА АНАЛИЗА НАЧИНА ФИНАНСИРАЊА НАУЧНЕ ДЕЛАТНОСТИ ОД СТРАНЕ ДРЖАВЕ

УВОД

Финансирање научне делатности од стране државе веома је значајно питање. С обзиром на унапређење регулаторног оквира у овој области које је најавило Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, од изузетног је значаја да се размотри на који начин је финансирање научне делатности од стране државе регулисано у неким другим земљама.

Истраживање обухвата десет европских земаља са различитим правним традицијама. То су: Ирска, Словенија, Уједињено Краљевство, Италија, Швајцарска, Савезна Република Немачка, Аустрија, Пољска, Хрватска и Норвешка. Дакле истраживањем су обухваћене земље и англосаксонске и континенталне правне традиције, једна нордијска земља, неколико држава које су „новије“ чланице Европске уније, као и једна земља која није чланица Европске уније. Међу државама коју су „новије“ чланице Европске уније има и оних које су бивше југословенске републике, те са Србијом деле заједничку правну традицију и економску прошлост. С тим у вези, чини се да се њихови модели финансирања могу лакше применити у Републици Србији. Осим тога, анализирани су модели финансирања науке који представљају примере најбоље праксе, нарочито у домену развоја науке.

Приликом анализе модела финансирања науке на репрезентативном узорку од десет европских држава, размотрена су следећа питања: извори права; положај института; финансирање института; буџет који се издваја за науку, као и положај друштвених и хуманиситичких наука у тим земљама.

ИРСКА

Значај науке у Ирској је велики и као такав препознат на више нивоа. Прво, у скоро свим платформама о будућности земље помиње се наука, улагање у науку и користе се сви

капацитети Института, факулета и истраживачких центара. Када је о институтима реч, у Републици Ирској, а када је о начину оснивања реч, постоје три врсте института. Прво, институти које оснива држава, односно одговарајући државни орган или агенција. Сврха им је да обављају научну делатност, а у вези са надлежностима тела које их је основало. Важно је да се напомене да су они у обављању научне делатности самостални. Друго, институти који се налазе при универзитетима, односно које оснивају универзитети. То је најчешћи вид оснивања института у Ирској. Такође, постоје и институти који су уподобљени високошколским установама и који држе наставу. Треће, институти који су независне установе. Пример је, Институт за економска и друштвена истраживања (The Economic and Social Research Institute ЕСРИ). Међутим, ваљало би да се напомене, да чак и они добијају државну помоћ. На пример, поменути Институт добија и годишњу помоћ Министарства за финансије како би подржао елементе научног и јавног интереса.

Када је о финансирању реч, наука у Ирској се финансира на неколико начина. Агенција за високо образовање (Higher Education Authority) је кључна институција преко које држава врши финансирање институција које се баве високим образовањем, дакле универзитета, а самим тим и института које су универзитети основали. Агенција одређује износ средстава која се опредељује појединим универзитетима и надгледа њихов утрошак. Средства се додељују по три основа. Први основ је такозвано блок финансирање, на основу којег Агенција додељује одређена средства високошколским установама, а пре свега на основу критеријума броја студената. Помоћни критеријум је и износ трошкова истраживања која спроводе конкретни универзитети. Ради се о фиксном износу који се додељује. На овај начин се практично врши институционално финансирање. Други основ је тзв. финансирање ради спровођења тачно одређених стратегија, односно пројеката. Ради се о најчешће дугорочнијим стратегима и пројектима. Трећи основ је добијање додатних средстава на име спровођења истраживања са циљем испуњавања одређених седам циљева које дефинише министар образовања.

Други начин финансирања је добијање средства од државе за истраживања која су друштвено корисна. Практично, ради се о конкретним пројектима, који могу да буду краткорочни, средњорочни, те дугорочни. Најважније тело за финансирање пројеката је Ирски истраживачки савет (Irish Research Council). У Ирској посебна пажња се обраћа на уметност, хуманистичке и друштвене науке и то је посебно наглашено кроз мандат овог

Савета. Он је спона између потреба науке, грађана, владе, владиних агенција, министарстава и привреде. Савет ради у оквиру смерница Министарства за образовање и вештине (Department of Education and Skills) и Агенције за високо образовање (Higher Education Authority), али су независни у одлукама о финансирању и током процеса евалуације пројеката. Такође, овај Савет је задужен за периодичну ревизију и евалуацију корисника средстава. Савет је основан средином 2012. године након спајања Ирског истраживачког већа за хуманистичке и друштвене науке (Irish Research Council for Humanities and Social Sciences - IRCHSS) и Ирског истраживачког већа за науку, инжењерство и технологију (Irish Research Council for Science, Engineering and Technology - IRCSET). Његове надлежности су, између осталог, финансирање изузетних истраживања унутар и између свих дисциплина чиме се повећава међународна репутација Ирске као центра за истраживање и учење. Затим, подржавање даљег образовања појединачних истраживача кроз финансирање мобилности и осигуравање радних места како би се ти, првенствено млади људи вратили у Ирску и донели нова знања и искуства, те обезбеђивање јавне стратегије о посдипломском образовању и општим питањима истраживања свим заинтересованим телима у Влади.

Такође, универзитети и институти имају могућност да пружају консултантске услуге трећим лицима, што представља додатни извор прихода. Конкретно, ради се о споразумима о одређеним главним истраживачким програмима која се раде у договору са министарствима и државним агенцијама. Поред тога, ради се и на конкретним истраживачким пројектима који су наручени од стране државних органа, државних агенција и међународних тела као што је Европска комисија. Са наручиоцима истраживања закључују се одговарајући уговори. У улози трећих лица могу се наћи министарства и друге државне институције, као и приватни сектор, било да је реч о профитним или непрофитним привредним друштвима. Занимљиво је и да ирска држава подстиче приватни сектор да финансира научна истраживања. Тако, на пример, а како би се промовисале иновације и наука, ирска влада подстиче истраживачке програме пружањем значајног смањења 25% пореског кредита. Овај подстрек значи и то да већина успешних ирских фирми, али и међународних које имају седиште у Ирској, бирају да помажу науку од које и они кроз иновације имају непосредну корист.

Држава оснива и бројна тела, чија је надлежност финансирање тачно одређених научних области. Поменућемо само два. Прво, *Enterprise Ireland* је владина агенција одговорна за помоћ у развоју ирских предузећа, те подржава истраживања која воде ка том циљу. Друго, Фондација за науку (*Science foundation Ireland*) је тело основано 2000. године и које спроводи како основна, тако и примењена истраживања. Такође, осим конкретних пројеката, Фондација улаже и у инфраструктуру научних установа. Експанзија ове Фондације и ширење њених задатака се дешава након усвајања Закона о индустријском развоју (Закон о Фондацији за науку) који је усвојен 2013. године. Иначе, ова Фондација је усмерена, пре свега, ка финансирању истраживања која су од важности за привреду.

Као изворе финансирања морамо поменути и велике задужбине и фондове на пример Фонд за економска и социјална истраживања (*The Economic and Social Research Trust*), основан 1993. године са циљем промовисања, кроз своје финансирање, знања економије и других друштвених наука и унапређења истраживања чињеница и проблема савременог људског друштва. Током периода 1990-1995. и 1995-2000. године уложено је преко 5,05 милиона евра само кроз овај фонд, а ваљало би да се има на уму да је ово само један од фондова.

Такође, ваљало би и поменути финансирања која се спроводе путем механизма ЕУ, а најзначајнији је Хорајзон 2020. Будући да је улагање у истраживање интегрално за стварање раста и запошљавања широм Европе, ЕУ је имплементирала Хорајзон 2020 у 2014. години. Овај програм има за циљ да дистрибуира више од 70 милијарди евра у истраживању до 2020. године и највећи је до сада такав програм. До сада су ирски истраживачи премашили циљеве финансирања и добили су 180 милиона евра.

Када је реч о додељивању и евалуацији пројеката, о томе суверено одлучује искључиво научна заједница, без било чијег уплитања. Разуме се, те самосталности нема када неки пројекат финансирају државни органи за њихове потребе или, на пример, привредни субјекти. Конкретно, сваки субјект који финансира пројекат има предвиђене органе који одлучују коме ће бити додељен и како ће се вршити евалуација. Научна изврност, независност, те партнерство су основне вредности које доводе до независних рецензија.

У Републици Словенији истраживачке и развојне активности спроводе истраживачке организације у виду програма и пројеката, као у приватни истраживачи у виду пројеката.

Статус истраживачких организација подразумева испуњење услова утемељених позитивноправним прописима. Контролу спроводи Савет за науку и технологију Републике Словеније. Реч је о саветодавном стручном телу Владе Републике Словеније

Истраживачке организације су правна лица која могу имати статус приватних, али и јавноправних лица.

Постоје две врсте јавних института:

- 1) јавни истраживачки институти – оснива их Република Словенија или правно лице на основу јавног прописа и њихова област деловања је дефинисана актом о оснивању;
- 2) јавни инфраструктурални институти - оснива их Република Словенија или правно лице на основу јавног прописа и њихова улога је истраживачка подршка јавних служби.

Реч је о два модела рада научних института. Први подразумева слободу деловања у оквирима акта којим је дефинисана област деловања. Самим тим иницијалним моментом оснивања врши се утицај на област деловања. У другом случају институти су везани за јавну службу и представљају неку врсту подршке и сервиса јавном сектору. Првонаведена група института више је устројена у складу са начелом аутономије научног стваралаштва. Другонаведена група института међутим је сврсисходнија и практичнија и она јасно усмерава научно стваралаштво у друштвену корист.

Институти у оквиру својих активности због којих су основани могу сарађивати са високошколским установама у процесу високошколског образовања.

Постоји институционално финансирање, и пројектно финансирање на бази концесија које се спроводе јавним тендерима. Концесије сваке године расписује министар надлежан за науку одређујући њихов број и врсту у зависности од Стратегије истраживања и иновације. Наведени модел концесија такође обезбеђује и мотивише научне институте да стваралаштво и рад усмере као сервис тренутног јавног сектора, чиме се избегава да се претераном слободом, апстрактношћу и дуготрајношћу свог рада оде у нерад или несврсисходно бављење науком ради науке.

Јавна агенција за истраживање и Јавна агенција за технолошки развој одлучују о прихватању пријава на тендеру. У првом степену одлучује директор Агенције. А у случају жалбе коју незадовољна страна може изјавити у року од 15 дана одлучује Управни одбор (Борд) агенције, као другостепени орган у року од 30 дана према правилима управног поступка.

УЈЕДИЊЕНО КРАЉЕВСТВО

У Уједињеном Краљевству, а када је реч о државном финансирању, се примењује дуални принцип финансирања науке. Оно се врши на два начина. Један начин је преко Истраживачких савета, који су заправо „кровна“ организација, која се састоји од укупно седам различитих савета, а с обзиром на посебне области научне делатности. За друштвене науке је нарочито битан Савет за економска и друштвена истраживања који је основан краљевском повељом од 1965. године и чији је првобитни назив био Савет за друштвена истраживања. Иначе, ових 7 савета ће се у складу са новим Законом о високом образовању и истраживању од 2017. године бити обједињени у једно тело, са називом Истраживање и иновације Велика Британија (UKRI). У овом случају се не ради о суштинским променама, већ организационим. Поред истраживачких савета, веома је битно за финансирање науке постојање и већа за финансирање високошколских установа, којих има неколико и која постоје посебно за Енглеску, Шкотску и Велс, док у Северној Ирској финансирање врши Министарство економије Северне Ирске. На пример у Енглеској је назив овог тела Веће за финансирање високог образовања (HEFCE).

Истраживачки савети и већа за финансирање високог образовања су невладина јавна тела. То значи да они нису саставни део извршне функције државне власти, те своје надлежности обављају самостално. Ипак, то не значи да не постоји веза између њих и министарстава. Она је двострука. Са једне стране, министарство у чијој су надлежности та тела пријављује ставку у буџету за њих. Са друге стране, министарства су пред парламентом одговорна за њихов рад, а такође су савети и већа дужни да парламенту подносе извештаје. Истраживачки савети и већа се финансирају из владиног буџета за науку који је централизован. Надлежно за управљање буџетом за науку је надлежно министарство за привреду, енергију и индустријску стратегију. Буџет се пројектује за наредних пет година.

Буџет за науку у 2016/2017 години је износио 4.7 милијарди фунти, док је предвиђено да у 2019/2020. години буџет за науку износи 5.1 милијарди фунти, са додатком још 1.5 милијарди које би требало да буду исплаћене преко Фонда за истраживање глобалних изазова и то све у периоду од 2016-2021. године.

Дакле, са једне стране имамо, истраживачке савете који обезбеђују средства за специфичне пројекте и програме. У обзир се узимају циљеви и приоритети владе и других корисника. Истраживачки савети, заправо, представљају „канал“ јавног финансирања појединих пројеката од интереса за друштво у целини. Практично, преко њих се врши пројектно финансирање. Са друге стране, већа за финансирање високог образовања обезбеђују паушална средства универзитетима којима се пре свега финансира истраживачка инфраструктура, односно материјална средства и на тај начин омогућује да спроводе своја основна истраживања. Другим речима, преко њих се финансирају трошкови инфраструктуре и пројекти који се не финансирају на неки други начин, а њихово споровођење је од интереса за научну област којом се баве у оквиру неке високошколске установе. Сврха оваквог финансирања је и омогућавање високошколским установама да спроводе истраживања која нису подржани од стране других, а битна су за ту научну област. Износ тих средстава се одређује у зиму претходне године за наредну, док се њихова алокација врши у пролеће године за коју су средства опредељена. На овај начин се омогућава стабилност овим установама и практично врши институционално финансирање. Примећен је и проблем, који се састоји у томе, да се услед пројектног финансирања у што већем обиму недовољно улаже у истраживачку инфраструктуру. На крају, то би могло да доведе до својеврсног „истискивања“ дугорочних основних истраживања, а на рачун оних краткорочних. Имајући то у виду, основан је Научни инвестициони фонд са циљем да се побољшају улагања у универзитетску инфраструктуру, као и повећање буџета за те намене.

У Уједињеном Краљевству се истраживања финансирају и уз помоћ бројних добротворних организација преко којих се спроводе пројекти ради постизања општег добра, који су често комплементарни са пројектима истраживачких савета и појединих министарстава. Када је реч о министарствима, она, такође могу да доделе спровођење неког пројекта са циљем расветљавања неког питања из њихове надлежности. Британска наука има могућност да се финансира и кроз механизме Европске уније, а пре свега кроз Хоризон 2020, којим је обухваћен период финансирања од 2014-2020. године. Овај механизам даје

широке могућности за финансирања, пре свега, британских високошколских институција. На крају, средства се могу обезбедити и кроз пројекте које иницирају привредни субјекти за своје потребе.

Када је о институтима реч, у Уједињеном Краљевству постоје три врсте института. Прво, институти које финансира Влада, али пре свега у области природних наука. Практично, они могу да користе све наведене изворе финансирања, осим оног преко већа за финансирање високог образовања. Друго, институти који се налазе при универзитетима и који могу да користе све побројане изворе. Треће, институти који су независне установе. Они, практично, имају исте могућности финансирања као и прва група института, јер истраживачки савети понекад подржавају рад тзв. независних истраживачких организација, које испуњавају прописане услове и које се налазе на одговарајућем списку независних истраживачких организација. Постојање списка убрзава процес доношења одлука.

У Уједињеном Краљевству је приликом одређивања, додељивања пројеката важећи тзв. Халдан принцип који значи да о одређивању и додељивању пројеката и њиховој евалуацији одлучује искључиво научна заједница, без уплитања владе. Разуме се, те самосталности нема када неки пројекат финансирају државни органи за њихове потребе или, на пример, привредни субјекти. Конкретно, свако истраживачко веће и савет за финансирање има централни орган за доношење одлука о додељивању пројеката и евалуацији. Такође, примећено је повећање транспарентности приликом процеса доношења одлука о овим питањима. Чланови су руководиоци већа и савета, затим признати научници са релевантним искуством и квалификацијама у конкретним областима, као и представници индустријског сектора и појединих министарстава. Ипак, коначну реч даје наука, односно научници. При процени апликација за пројектно финансирање, научна извршност је централни критеријум. Пријаве се оцењују у погледу релевантности у односу на стратешке циљеве одређеног истраживачког већа, те степену у којем предложено истраживање решава дефинисане друштвене, односно државне потребе. Приликом доношења одлуке ко ће и колико добити средстава за институционално финансирање кључан је универзални систем евалуације самих универзитета који се назива Оквир истраживачке изузетности (REF). Овај оквир се израђује за петогодишњи период и у оквиру њега су вредновани универзитети и, разуме се, у оквиру њих и институти, а у вези са њиховим учешћем на конкретним пројектима. Спроводи га наведена већа за финансирање високог образовања и министарство

економије Северне Ирске. Ово је важно у два смисла. Прво, виокошколске установе које се добро котирају ће добити већи износ средстава по основу институционалног финансирања. Друго, њима се и повећава шанса да добијају појединачне пројекте. Једноставно, сматра се да та установа има довољне људске и организационо-техничке капацитете да спороведе конкретно истраживање. С обзиром на њихову бројност, пројекти у овј земљи имају различиту дужину трајања и то у распону од неколико месеци, па до неколико година. Еминентни научници врше и евалуацију пројеката путем периодичних и финалног извештаја.

ИТАЛИЈА

Национална научноистраживачки савет Италије је централно тело на националном нивоу надлежно за промоцију, координацију и унапређење научно истраживачке делатности. Наведено тело је основаноу осамнаестом веку, као институција задужена за етику, а била је надлежна искључиво за представљање италијанске научне заједнице пред Међународним истраживачким Саветом. Правни основ за њено успостављање био је садржан у Краљевском декрету Виктора Емануела III.

Данас су надлежност и организација Национално истраживачког савета Италије уређени Статутом. У складу са наведеним правним актом, Савет има статус правног лица, научну и финансијску независност, као и сопствено рачуноводство. Степен независности додељен наведеном телу у складу је са одредбама члана 9. и 33. Устава Италије.

Национални научноистраживачки савет је надлежан за вредновање и унапређење, као и промоцију истраживања. Наведено тело своје надлежности врши у оквиру Националног научноистраживачког програма, а у складу са уредбама Владе. Савет се стара о финансирању научноистраживачке делатности, унапређењу интердисциплинарности, као и да резултати научних истраживања допринесу дефинисању и унапређењу националних политика, раду органа државне управе, као и привредном сектору. Осим промоције научних резултата на националном нивоу, Национално истраживачки савет се стара и о међународној сарадњи, спроводи периодичну оцену рада института путем процене резултата, а у циљу рационалне расподеле ресурса. Међутим, како су области истраживања која се спровode на институтима прилично различите, вредновање обављају одељења (департмани) у оквиру Савета.

У Национално истраживачком савету запослено је 8.400 људи (истраживачи, техничко и административно особље). Наведено тело обухвата 120 института. Према подацима из претходне године, буџет Национално истраживачког савета обухватао је 900 милиона евра. Од тога је 550 хиљада евра додељено из државног буџета, док је 40% удео реалног сектора, а на основу претходно закључених споразума. Имајући у виду наведено, може се закључити да је у Италији финансирање науке полу-институционално. Део средстава се добија из буџета, а други део на основу уговора потписаних са привредом.

Положај научноистраживачких института дефинисан је Статутом Националног истраживачког савета. У складу са тим, институти су организационе јединице које обављају научна истраживања и имају научну независност у оквиру истраживачког програма који се спроводи на нивоу институције, као и аутономију у погледу управљања финансијским средствима која су им додељена за реализацију програма и пројеката који се спроводе у оквиру програма на нивоу институције, а у складу са упутствима руководиоца института и прописима који уређују финансије и рачуноводство. Сваки институт је у свом раду под надзором одређеног одељења Национално истраживачког савета. Међутим, институти могу учествовати у истраживањима која се додељују од стране различитих одељења без обзира да ли им припадају или не према својој истраживачкој делатности. Они се могу оснивати, трансформисати или укидати само на основу прибављеног мишљења синдикалног удружења института, као и на основу става генералног директора административног савета (посебан орган Националног истраживачког савета, а коме за свој рад одговарају одељења тј. департмани којима припадају институти). Осим тога, потребно је прибавити и мишљење департмана коме према области истраживања припада одређени институт. То мишљење зависи од процене капацитета института (узима се у обзир не само величина, већ и дужина постојања института), његовог значаја за науку како на међународном, тако и на националном нивоу.

Институти имају обавезу да директору одељења којем припадају или у чијем спровођењу активности учествују достављају елементе неопходне за састављање трогодишњег програма рада, као и да се старају о спровођењу програма у складу са својим надлежностима на нивоу института. То не подразумева само спровођење програма и пројеката који су у надлежности одређеног института, већ и програме и пројекте из других области (такав начин сарадње дефинише савет директора одељења), као и програмима и

пројектима који се спроводе на међународном и регионалном нивоу. Институти могу да учествују са својим предлозима за истраживање на јавним конкурсима на националном или међународном нивоу, а које спроводе како субјекти јавног, тако и субјекти приватног сектора, а у оквиру програма који се спроводе на нивоу институције.

Што се тиче финансирања научноистраживачке делатности, у документу „Стратешке визије – документ 2013-2022“ изражена је намера да се допринесе унапређењу научног истраживања у циљу оспособљавања нове генерације истраживача, као и да се што квалитетније успостави сарадња на нивоу научноистраживачке заједнице. Наведени документ је у складу са визијом Европске уније израженом у документу „Европа 2020“ у којем се научно-технолошке иновације наводе као инструмент од кључног значаја за одговор на изазове савременог света.

Финансирање института за институте који су за свој рад одговорни департамента Научно истраживачког савета, обавља сепреко службе за програмско буџетирање и контролу Националног научноистраживачког савета. Преко тог тела се обавља припрема и управљање буџетом, рачуноводство прихода, управљање њима, као и однос са лицем задуженим за финансије на нивоу института.

Законским декретом из 1998. године број 204. уређена је координација, планирање и евалуација националних политика у области научно-технолошких истраживања. У наведеном акту дефинише се и финансирање истраживачких институција. Према том члану расподела средстава за истраживачке институције које финансира Министарство врши се на основу члана 7. Законодавне уредбе од 5. јуна 1998 године број 204. са изменама и допунама, а у складу са припремљеним стратешким планом, узимајући у обзир процену квалитета резултата истраживања, а коју спроводи Национална агенција за процену рада универзитета и истраживања.

Министарство надлежно за просвету, високо образовање и научноистраживачку делатност након процене заслуга и резултата истраживачке институције може одлучити о додели средстава из основних буџетских фондова, уз могућност доделе средстава других јавних и приватних инвеститора, а који су уврштени у интегрисани систем националних фондова и мрежа. Осим тога, постоји и могућност додатног повећања финансијских средстава, конкурисање за средства из фондова Европске уније и других међународних фондова. Критеријуми и разлози за доделу тих средстава уређују се декретом.

Смернице и приоритете научног и техничког истраживања одређује Влада у економском и финансијском планском документу. Приликом дефинисања финансијских средстава узимају се обзир и друге националне политике. На основу тих смерница Влада узима у обзир и донете правне акте како на националном нивоу, тако и на међународном нивоу, узима у обзир запажања и препоруке државних органа, и програм финансирања, а који одобрава и ажурира сваке године у складу са Националним програмом истраживања који се доноси сваке треће године. Осим тога, потребно је узети у обзир и европску и међународну димензију истраживања, као и иницијативе и њихов стварни допринос, регионална истраживања, дефинисање општих циљева и метода, уз поштовање аутономије научноистраживачке делатности института, универзитета и других научноистраживачких установа. Циљеви и активности истраживања могу бити везани за одређене тематске области, секторе, пројекте, агенције, истраживачке организације, укључујући и активности које се спроводе на основу одговарајућих споразума.

Влада усваја планове и програме истраживања уз изузетак у односу на универзитете. Такав став постоји пре свега због већег степена аутономије научноистраживачке делатности универзитета. Научноистраживачке институције имају обавезу да делују у складу са циљевима, као и да континуирано прате спровођење активности из њихове надлежности. Планови и програми усвојени од стране Владе, се саопштавају Министарству надлежном за просвету, високо образовање и научноистраживачку делатност и универзитетима у року од тридесет дана од дана усвајања или одобрења.

Позиви за учешће на конкурсима у научно-истраживачкој делатности објављују се на веб-страницама организација у области научно-истраживачке делатности.

Када је у питању коришћење средстава из директног фонда за науку Министарства просвете, високог образовања и научно-истраживачке делатности, надлежно Министарство доноси Одлуку о условима за учешће на конкурсима за сваку годину. Институти који су у саставу Националног научноистраживачког савета средства добијају преко тог тела, док остале институције (у зависности од изузетности) могу и директно аплицирати за коришћење тих средстава у складу са критеријумима које прописује надлежно Министарство.

Швајцарска конфедерација једна је од земаља са највећим издвајањима за науку у свету у односу на бруто домаћи производ. За науку, истраживање и развој издваја се близу 3 % БДП, или око 18, 5 билиона швајцарских франака. У Швајцарској у финансирању науке, истраживања и развоја учествују и приватни и јавни сектор. Приватни сектор сноси преко две трећине (око 70%) издатака, док се преостали део, око једне трећине, финансира из буџета.

Што се тиче финансирања науке од стране државе, та материја уређена је на нивоу Конфедерације, тј. на савезном нивоу. Кровни акт у овој области је Савезни закон о подстицању истраживања и технолошког развоја од 14. децембра 2012. Циљ овог закона је да подстакне научна истраживања, технолошки развој, подржи анализу и коришћење научних резултата, обезбеди сарадњу између истраживачких тела и осигура економично и ефикасно коришћење савезног финансирања научних истраживања и научно заснованог технолошког развоја.

Савезни закон о подстицању истраживања и технолошког развоја примењује се на истраживачка тела која користе савезно финансирање за истраживање и технолошки развој. Та истраживачка тела су:

а) Институције за подстицање истраживања:

1. Швајцарска национална научна фондација
2. Удружење швајцарских академија, које укључује:
 - Швајцарску академију за природне науке
 - Швајцарску академију за хуманистичке и друштвене науке
 - Швајцарску академију за медицинске науке
 - Швајцарску академију за инжењерске науке

б) Комисија за технологију и технолошки развој;

с) Високошколски истраживачки центри:

1. Савезни институт за технологију и истраживачки центри из домена технологије;
2. Универзитети и друге институције у сектору високог образовања које су акредитоване према Акту о високом образовању од 30. септембра 2011.
3. Истраживачки центри од националног значаја који добијају средства од Конфедерације на основу Закона о подстицању истраживања и технолошког развоја;

- d) Савезна администрација уколико испуњава један од следећих услова:
1. Спроводи истраживања у оквиру вршења својих задатака;
 2. Обавља активности у циљу подстицања истраживања и технолошког развоја.

Када је реч о финансирању научне делатности од стране државе, значајну улогу имају Савезно веће, као извршни орган Конфедерације и Савезна скупштина.

Савезно веће периодично подноси Савезној скупштини обавештења (извештаје) о подстицању образовања, истраживања и технолошког развоја (*message FRI (message relative a l'encouragement de la formation, de la recherche et de l'innovation (fr.))*) Исто тако, на захтев Савезне скупштине, Савезно веће подноси и специфична обавештења о подстицању истраживања и технолошког развоја. Ова обавештења веома су значајна јер у оквиру њих Савезно веће тражи од Савезне скупштине да донесе потребне одлуке о финансијским средствима за подстицање образовања, истраживања и технолошког развоја.

Савезна скупштина декретом одобрава финансијска средства за вишегодишњи период за: институције за подстицање истраживања; истраживачке установе од националног значаја; Комисију за технологију и технолошки развој и међународну сарадњу у области истраживања и развоја.

Савезни доприноси одобравају се институцијама за подстицање истраживања на основу планова подстицања које институције представљају сваке године, а одобравају их надлежне савезне службе.

У Швајцарској се, приликом планирања политике истраживања и технолошког развоја, узимају у обзир три елемента: стратешки циљеви политике подстицања Конфедерације, вишегодишњи програми и годишња планирања.

Што се тиче испитивања стратешких циљева политике подстицања Конфедерације, Савезни секретаријат за економију, образовање и истраживање овлашћује националну или међународну комисију експерата да периодично испитује швајцарску политику подстицања истраживања и технолошког развоја или њене елементе. Након тога, Савезни секретаријат за економију, образовање и истраживање захтева од Швајцарског савета за науку и технолошки развој мишљење о резултатима експертизе. Савезни секретаријат за економију, образовање и истраживање може, у неким случајевима, задужити и сам Швајцарски савет за науку и технолошки развој да приступи испитивању швајцарске политике подстицања

истраживања и технолошког развоја. Савезно веће дефинише стратешке циљеве политике подстицања истраживања и технолошког развоја Конфедерације ослањајући се на добијене експертизе. У том циљу, Савезно веће претходно консултује Швајцарску конференцију високих школа, Швајцарску националну научну фондацију, Комисију за технологију и иновације и, по потреби, друга истраживачка тела. Савезно веће прилагођава политику подстицања новим условима. Такође, Савезно веће периодично подноси Савезној скупштини извештај о резултатима експертиза и о стратегији у области политике подстицања истраживања и технолошког развоја.

Други елемент политике планирања у области истраживања и технолошког развоја су вишегодишњи програми. У вишегодишњим програмима, истраживачка тела дају информације о својим плановима у политици истраживања и технолошког развоја, као и о средњорочним приоритетима. Вишегодишњи програми представљају основу за координацију и сарадњу између истраживачких тела и садрже неопходне информације за израду обавештења о подстицању образовања, истраживања и технолошког развоја (*message FRI*) и финансијско планирање Конфедерације. Вишегодишње програме обавезне су да израђују: институције за подстицање истраживања, Комисија за технологију и технолошки развој; истраживачке институције од националног значаја и јединице савезне администрације које је успоставило Савезно веће. Савезно веће утврђује формалне захтеве које морају да испуне вишегодишњи програми. Вишегодишњи програми шаљу се: Савезном већу, ради информисања; Швајцарској конференцији високих школа, на мишљење, када се односе истраживања високих школа и Савету Института за технологију, на мишљење, када се тичу области технологије. Савезно веће може захтевати ревизују вишегодишњих програма уколико нису хармонизовани или уколико захтеви за финансијским средствима превазилазе доступне изворе. Савезно веће подноси извештај Савезној скупштини о вишегодишњим програмима у оквиру обавештења ОИТ.

Трећи елемент је годишње планирање. Институције за подстицање истраживања усвајају годишњи план подстицања. Оне га подnose Савезном секретаријату за економију, образовање и истраживање на одобрење. Савезни секретаријат за економију, образовање и истраживање може пренети овлашћење за одобрење компетентној административној јединици. Савезна администрација указује у експозеу о мотивима који се тичу буџета како она предвиђа да утроши средства како би испунила задатке истраживања.

Што се тиче информисања о активностима подстицања, институције за подстицање истраживања, Комисија за технологију и технолошки развој и савезна администрација обавештавају јавност о својим активностима. У том циљу, оне одржавају системе информација доступне јавности о пројектима које финансирају у области истраживања и технолошког развоја.

Када је реч о приступу резултатима истраживања, институције за подстицање истраживања, Комисија за технологију и технолошки развој и савезна администрација обезбеђују да резултати истраживања буду доступни јавности на начин предвиђен законом.

Институције за подстицање истраживања и Комисија за технологију и технолошки развој одржавају одговарајући систем контроле квалитета у вези са поступком одлучивања и извршења програма које подржавају. Штавише, у оквиру задатака и одговорности које су им поверене, оне периодично испитују подобност финансијских инструмената и форму подршке.

Напошетку, што се тиче извештавања, институције за подстицање истраживања и савезна администрација, у мери у којој спроводи истраживања или их подржава, периодично подносе извештаје о својим активностима и извршавању вишегодишњих програма Савезном већу или надлежном одељењу. А Савезно веће периодично извештава Савезну скупштину у оквиру обавештења о подстицању образовања, истраживања и технолошког развоја (*message FRI*).

САВЕЗНА РЕПУБЛИКА НЕМАЧКА

Савезна република Немачка једна је од водећих земаља у свету по количини финансијских средстава која се издавају за научну и истраживачку делатност. У овом тренутку око 2,5% БДП-а намењено је за ове сврхе (17,6 милијарди евра у 2017. години), при чему је циљ да се тај износ подигне на 3% БДП до 2020. године.

Када је реч о положају друштвених наука у Немачкој, Савезно министарство за образовање и науке препозаје као један од својих задатака и пружање финансијске и логистичке помоћи истраживањима у области друштвених наука. Како би се та истраживања учинила конкурентнијим на националном и међународном тржишту, Министарство је установило програм „*Geistes-, Kultur- und Sozialwissenschaften*“ (2012 -

2017), којим су предвиђени циљеви и приоритети који се желе постићи финансирањем друштвених наука.

Што се тиче правног оквира, основни правни акт који регулише сарадњу на савезном и покрајинском нивоу у погледу финансирања науке, истраживања и образовања у случајевима од међународног значаја, како на установама које се налазе под окриљем универзитета, тако и ван њих је Устав (Art. 91a Abs. 4 Grundgesetz).

Године 1975. донет је Оквирни споразум између савеза и покрајина о заједничком финансирању истраживања. На основу њега донет је читав низ споразума о заједничком финансирању, који су закључени између савеза и покрајина, са једне стране, и научно-истраживачких установа, са друге стране.

Доношењем Закона о флексибилнијим оквирним буџетским условима за извануниверзитетске установе овим установама обезбеђена је већа аутономија у финансијском смислу. То се превасходно односи на начин распоређивања средстава, који више не мора да буде предвиђен строгом шемом која не трпи одступања. Примера ради, по основу овог Закона науче установе могу у већој мери да користе финансијска средства из недржавних извора за запошљавање или задржавање радних места висококвалификоване домаће и стране стручњаке.

У оквиру Закона о буџету за сваку годину одређују се конкретни износи финансијских средства намењена за науку и истраживање.

У Савезној Републици Немачкој научном и истраживачком делатношћу баве се факултети, истраживачке установе ван окриља универзитета, савезни и покрајински институти и истраживачке установе, као и привредни сектор углавном у домену природних и техничких наука. Између свих носиоца научне и истраживачке делатности постоји сарадња зависно од области и теме истраживања.

Највећи део ове делатности одвија се на факултетима, док се вануниверзитетске установе баве истраживањима која се не могу спровести на факултетима услед специфичне тематике или обима за њих потребних средстава. У вануниверзитетске установе убрајају се такве установе основане на нивоу савеза, на нивоу покрајина, као и Max-Planck-Gesellschaft, Fraunhofer-Gesellschaft, Leibniz-Gemeinschaft, Helmholtz-Gemeinschaft, Akademien der Wissenschaft (Академија наука).

Што се тиче савезних института и истраживачких, они су основани при ресорним министарствима. Њихова основна улоге је давање Влади и појединачним министарствима савета или смерница приликом дефинисања политике у вези са одређеним државним и друштвеним питањима. Реч је о таквим темама које захтевају детаљнију научну анализу пре доношења коначне одлуке.

У Немачкој постоји око 40 савезних института основаних при ресорним министарствима и у складу са тим је опредељена њихова истраживачка делатност. Покрајинских института и института основаних на нивоу општина је око 150. Ови институти врше истраживања у готово свим областима природних и друштвених наука.

Када је реч о начину финансирања, у СР Немачкој постоји неколико начина финансирања науке и истраживања у зависности од институција. Основни носиоци финансијске подршке су држава (савез и покрајина, појединачно или заједно) и привредни сектор. Није неуобичајно да државне установе део средстава обезбеде из привреде или да се истраживања у привреди финансирају путем државних средстава.

Једино су државни и покрајински институти пру ресорним министарствима финансирани искључиво путем јавних финансијских средстава, што значи да не постоји некакви спољни извори прихода.

Финансирање науке, истраживања и научних установа путем средстава која се издавајају на савезном и покрајинском нивоу може бити:

- институционално
- пројектно
- ресорно.

Буџет готово свих научних и истраживачких установа састоји се од средстава која потичу и од институционалног и пројектног финансирања, само у различитим сразмерама. Тако, примера ради, буџет Мах-Planck друштва чини 82% средстава од институционалног финансирања, 18% од пројектног и прихода који самостално остварују, донација и сл.

Институционално финансирање основни је начин финансирања за преко 1000 извануниверзитетских установа, као и 240 државних високошколских установа. Више од трећине државних финансијских средстава (и савезних и покрајинских) издваја се за овај вид финансирања. Основна карактеристика институционалног финансирања је дугорочност, односно да траје док не буде отказано. Међутим, установе које се на овај начин

финансирају, у обавези су да сваке године поднесу нови захтев да им се одобри институционално финансирање. Како готово увек буде одобрено, може се рећи да се ради о дугорочном финансирању.

Када се ради о вануниверзитетским установама (нпр. Макс Планк друштво), правни основ институционалног финансирања представљају већ поменути појединачни споразуми о заједничком финансирању науке и истраживања од стране савеза и покрајина. Коначан износ који ће бити додељен одређује се на основу предлога буџета који саставља установа, а који треба да потврди Заједничка научна конференција, састављена од савезних и покрајинских министара надлежних за науку, истраживања и финансије.

Пројектно финансирање путем државних средстава спроводи се кроз надлежна министарства. Овај вид финансирања не може бити основни и једини извор финансија, већ само допунски. Може се односити на финансирање појединачног пројекта, али и заједничког пројекта са више партнера. Највећи део средстава за ове сврхе троши Министарство образовања и науке, потом Министарство за економске послове и енергетику и Министарство одбране.

Поред краткорочности овог вида финансирања, још једна његова карактеристика га разликује у односу на институционално финансирање. Ради се о чињеници да код пројектног истраживања, давалац финансијских средстава има већу могућност утицаја на садржај рада вршиоца истраживања него што је то случај са институционалним.

Пројектно финансирање може бити директно и индиректно. Директно пројектно финансирање усмерено је на конкретне области истраживања и спроводи се путем тзв. програма. Користи од овог вида финансирања усмерене су не само према високошколским установама и научно-истраживачким установама, него и према привредном сектору, односно компанијама. Индиректно финансирање усмерено је у првом реду на истраживачки рад мањих и средњих истраживачких установа.

Да би се стекло право на средства по основу пројектног финансирања, потребно је пријавити се на конкурс, који расписује надлежно министарство. Средства за конкретан научно-истраживачки пројекат додељују се у складу са буџетским ограничењима.

Ресорно финансирање односи се на оне савезне институте и истраживачке установе које су основане при ресорним министарствима, који се у потпуности финансирају путем јавних финансијских средстава.

Пројектно финансирање може бити засновано на финансијским изворима из тзв. трећих извора, односно да не потичу од државе директно. Реч је о различитим фондацијама, које расписује конкурсе за финансирање спровођење пројеката из различитих научних области. Затим су ту и пројектна средства која се издавају на нивоу ЕУ.

У оквиру пројектног финансирања из трећих извора нарочито важну улогу има Научно истраживачка фондација, DFG. Ради се о организацији која пружа различите видове финансијских подршки за индивидуалне пројекте и пројекте истраживачких установа, као и за научну инфраструктуру и сарадњу. Чланови ове фондације су немачки универзитети, истраживачке установе које нису под окриљем универзитета, научна удружења, као и академије наука. Буџет DFG-а чине финансијска средства која углавном потичу од покрајина и савеза (институционално финансирање), а који су заступљени у одборима DFG-а надлежним за давање сагласности на доделу средстава. Такође, одређену ставку у буџету DFG-а чине и средства добијена од ЕУ, као и приватна средства.

Основни задатак DFG-а је избор најбољих предлога пројекта, Домаћи и страи стручњаци врше процену пријаве на конкурс и да ли испуњава критеријуме изврности, научне релевантности и оригиналности. Потом састављају препоруку о подобности пријаве, о којој коначну одлуку доноси надлежни одбор DFG-а.

Поред државе (савеза и покрајина) и DFG, важан извор средстава представљају различите фондације и Европска уније, који пружају финансијску подршку пројектима из различитих научних области.

АУСТРИЈА

У 2017. години Аустрија је издвојила 11,325 милијарди евра за науку и истраживање, што представља 3,14% БДП-а.

Свест о значају друштвених наука утицала је да се изврше извесне ресорне промене у оквиру Савезног министарства за науку, истраживање и привреду, тако што је за њих сад надлежно посебно одељење Министарства. На основу акционог плана Министарства везано за истраживање припремљен је извештај о мерама потребним за даљи развој друштвених наука. Посебна пажња посвећена је и финансирању истраживања у овој области.

Правни оквир: Основни закони у којима се могу наћи одредбе о финансирању науке су: Савезни закон о финансирању истраживања и технолошког развоја и Савезни закон о организацији истраживања у Аустрији.

Врсте научно-истраживачких установа

Научна и истраживачка делатност у области друштвених наука у највећој мери спроводи се на универзитетима и институтима под окриљем универзитета, као и на истраживачким установама које нису под окриљем универзитета. Реч је о институтима у оквиру Аустријске академије наука, у оквиру Лудвиг Болцман друштва, Институту за економска истраживања и Институту за напредне студије. Две велике истраживачке организације усмерене на сарадњу са сектором привреде и чија су претежна делатност природне и техничке науке, Аустријски институт за технологију и Истраживачки центар Јаонеум (*Joanneum*) у оквиру себе имају један или два института који се баве друштвеним наукама. Поред наведених постоје и приватни непрофитни институти. Универзитети и извануниверзитетске истраживачке установе негују сарадњу и праксу заједничког пријављивања на пројекте.

Када је реч о начинима финансирања, у Аустрији постоји неколико видова финансирања науке и истраживања, који се најчешће јављају у различитим међусобним комбинацијама. Реч је о:

- институционалном
- пројектном
- финансирању на основу сопствених комерцијалних активности.

Институционално финансирање: Институционално финансирање чини велики део средстава за већину истраживача у Аустрији. Највећи корисници институционално финансирања су универзитети и Аустријска академија наука, те Лудвиг Болцман друштво. Неколико приватних, непрофитних истраживачких установа, могу, такође, да буду институционално финансиране од стране Министарства за науку и истраживање, углавном на годишњој основи. Износ средстава за институционално финансирање опредељује се Законом о буџету.

Од кога ће тачно потећи институционално финансирање зависи од конкретне установе. Аустријска академија наука своја средства добија од Савезног министарства

науке, истраживања и привреде, као и од покрајинских министарстава. Институту Лудвиг Болцман друштва своја средства добијају од града Беча и Савезног министарства науке, истраживања и привреде.

Дуго времена посебан положај су имали непрофитни приватни инситутути, чије основно финансирање подсећа донекле на уобичајно институционално финансирање. Како би се обезбедило несметано обављање истраживачке делатности и на њима, били су установљени фондови са базичним, основним финансијским средствима, који се додељују на основу конкурса и оцене поднете пријаве. Критеријуми који се при том узимају у обзир су дотадашња научна делатност, као и веродостојност представљених потреба установе. Међутим, са том праксом се престало 2010. године, па су неки од ових института интегрисани у универзитете, док су неки од њих који су већ били присутни на међународној сцени, наставили да примају основну финансијску помоћ.

Пројектно финансирање: Организовање и спровођење пројектног финансирања науке налази се у надлежности три државне савезне агенције: Научног фонда (у даљем тексту, FWF), Друштва за финансирање истраживања (у даљем текст, FFG), Аустријског привредног центра (AWS). Раније је значајну улогу имала Аустријска академија наука, која је своје надлежности у вези са финансирањем науке пренела на FWF.

У области пројектног финансирања друштвених наука најзначајнију улогу игра FWF, док су остале агенције усмерене на пружање финансијске подршке природним и техничким наукама. Највећи део буџета FWF-а заснива се на институционалном финансирању од стране Савезног министарства за науку, истраживање и привреду.

Пројектно финансирање од стране FWF представља други највећи извор средстава функционисања научних институција. Ти пројекти су различити и по питању тематике и по питању временског оквира. Трајање им је различито, те тако имамо пројекте који трају годину дана, две, три или пет година. Различите су врсте финансијске помоћи које пружа FWF, која се додељује на основу јавних конкурса.

Евалуација пројеката представља окосницу рада FWF-а, коју врше доказани научници са релевантним искуством и квалификацијама у конкретним областима. Карактеристично је то да је углавном врше научници из иностранства. Њихова мишљења се траже како у фази пријаве на пројекат, тако и у фази саме евалуације. Важно је и да се

напомене да Фонд нема унапред одређени списак лица која врше евалуацију, већ се они одређују у зависности од конкретног пројекта.

Одлуке о финансирању доноси одбор FWF-а који се састоји од извршног одбора и извештача FWF и организован је у три научне области: биолошке и медицинске науке, хуманистичке и друштвене науке и природне и техничке науке. Буџет се додељује, без постојања било каквих дисциплинарних приоритета. Битно је да се напомене да о пројектима, њиховом додељивању и евалуацији одлучује искључиво научна заједница, без уплитања било којег органа или лица изван научне заједнице.

Уз FWF, Савезно министарство саобраћаја, иновација и технологија и Савезно министарство економије расписују конкурсе усмерене на спровођење истраживања у области друштвених наука.

Научне установе могу се пријавити и на конкурсе пројектног финансирања које расписују различите институције Европске уније. Међутим, као велики недостатак овог вида финансирања, са којим се у највећој мери суочавају извануниверзитетске научно-истражовачке установе, је тај што припрема конкурсне документације за захтева вишемесечни рад, чије трошкове установа која жели да аплицира мора самостално да сноси. Из тог разлога неке од истраживачких установа и одустају од пријаве на конкурс, чиме себе искључују из трке за финансијска средства.

Финансирање на основу сопствених комерцијалних активности: истраживачке установе у области друштвених и хуманистичких наука пружају консултантске услуге трећим лицима, што представља додатни извор прихода. Са наручиоцима истраживања закључују се одговарајући уговори. У улози трећих лица могу се наћи министарства и друге државне институције, као и приватни сектор, било да је реч о профитним или непрофитним привредним друштвима. На тај начин се у највећој мери финансира Институт за напредне студије, док остатак средстава чине субвенције Министарства за науку, Града Беча, Аустријске националне банке.

ПОЉСКА

Право на финансирање научно истраживачке делатности у Пољској припада:

- институтима на високошколским установама;
- организационим јединицима при Пољској академији науке;
- истраживачким институтима;
- Пољској академији науке и уметности;
- другим организационим јединицима који су регистровани као правна лица у Пољској са статусом истраживачких и развојних центара.

Институти на високошколским установама са институционално финансирају у оквиру образовања, а не науке.

Основу финансирања чини институционално финансирање, али постоји и могућност пројектног финансирање. Институционално финансирање се налази под ингеренцијом министарства науке која врши трансфер средстава.

Средства која институти добијају за финансирање својих редовних активности у случају да се не потроше у наведеној години се не враћају министарству. Пројектно финансирање за које се аплицира односи се за тачно одређен и опредељен пројекат и изузетно га је тешко добити.

Национални центар за истраживање и развој је основно тело које располаже средствима за финансирање науке. У питању је нека врста независног тела које је преузело надлежности од Министарства науке. Реч је о типичном независном телу чија је улога да одређена питања измештањем ван домета редовне управе добије истакнутију и независнију улогу.

Споменути научни субјекти могу за пројекте аплицирати Центру за науку и Центру за развој.

Посебну занимљивост представља могућност да физичка лица, која нису запослена на наведеним институцијама које могу бити корисници средстава која се издвајају за науку, могу самостално аплицирати за пројекте и научна истраживања Центру за истраживање и развој.

Субјекти који не добију финансирање пројектата, могу се у року од 14 дана од дана када им је достављена одлука жалити Министарству надлежном за науку, на основу Закона о управном поступку.

Једна од кључних слабости наведених пројекта је претерана бирократизација, а кључни изазов са којим се апликанти сусрећу јесте непостојање критеријума. Навени систем је требао да буду излазак у сусрет аутономији научног стваралаштва међутим у пракси доводи до честог одбијања пријава јер се тражена средства наведени рокови и остале ставке пројекта не поклапају са жељама комисија која оцењују. Такође, широко постављена дискрециона оцена омогућава арбитрерност комисије, па се одбијања, односно добијања пројекта свде на личне односе и преференције чланова комисије унутар научне заједнице.

ХРВАТСКА

У Хрватској је регистровано 182 правна лица у регистар научних организација (тачан назив је Уписник znanstvenih organizacija) које су на тај начин стекле право на државно финансирање. У оквиру овог броја имамо 25 државних научних института, 87 високих школа (visokih učilišta VU), и то: 10 универзитета (8 државна и 2 приватна универзитета), 72 организационе јединице државних универзитета (факултети, академије и катедре), 4 високе школе (2 државне и 2 приватне) те 4 државне високе школе (veleučilišta).

Даље, постоји 70 правних лица који се не налазе у саставу високог образовања и државних научних института, и то су: 3 установе од посебног значаја (Nacionaln asveučilišna knjižnica, HAZU, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“), болнице и здравствене установе с истраживачким јединицама, државни институти и заводи (4), архиви, музеји и др.

Државнинаучни институти, као и друга регистрована правна лица у овом пољу, сваких пет година пролазе поступак реакредитације. Државнинаучни институти као и државнауниверзитета и њихове организационе јединице морају задовољити минималне услове прописане Правилником (Pravilnikom o uvjetima za izdavanje dopusnice za obavljanje znanstvene djelatnosti, uvjetima za reakreditaciju naučnih organizacija i sadržaju dopusnice („Narodnenovine“, broj 83/2010), али и критеријуме квалитетанаучних истраживања. Приватне научне организације и друге правне особе које се финансирају из државног буџета подлежу периодичној реакредитацији само у делу у којему се финансирају из државног буџета.

Државнинаучни институти као основну делатност и разлог оснивања имају обављање научног и истраживачког рада, али институтима се не само дозвољава да имају студијске програме, већ се од њих очекује да учествују у креирању студијских програма,

посебно докторских, чиме се признаје и поштује специјализованост научних института и кадрова.

Плате су изједначене по звањима, као и услови за регистравање студијског програма.

Положај друштвених и хуманистичких наука није посебно издвојен, али се примећује признање специфичности. Рецимо, инсистира се на интернационализацији састава образовања РХ и развоју делотворне мреже лектората хрватскога језика и књижевности на страним високим школама. Тиме се образовање ставља у систем меке безбедности и дипломатије.

Када је реч о финансирању института, могло би се дакле рећи да је систем финансирања и функционисања научне делатности у Хрватској двојак. Одређени институти и у одређеној мери, финансирају се институционално, директно из државног буџета, а једним делом се финансирање врши и путем средстава “закладе”, тј. “фондације” за знаност /науку. Финансијска средства “закладе” се једним (већим) делом обезбеђују од стране Министарства, али такође и од стране неких других организација, пре свега, на пример, Привредне коморе, као и од сопствених прихода, тј. прихода других научних организација, спонзора, привредних субјеката из земље и иностранства. Све те организације које партиципирају у финансијским средствима “закладе”, такође партиципирају и у управљању “закладом”, по томе што предлажу по одређени број чланова Управног одбора, које све у крајњој инстанци ипак именује хрватски Сабор. То међутим не значи да они који се институционално финансирају из државног прорачуна, не могу аплицирати на конкурсе Фондације (закладе), већ напротив. У току је конкурс за програм „Истраживачки пројекти“ којима се финансирају основна и примењена истраживања. Могу се пријавити научници из свих подручја науке.

Ова пракса формирања фондација постоји у западним земљама и она је нешто уобичајено, чиме се симулира и прикрива *de facto* државно финансирање и државни интерес. Да би неке домаће научне институције могле да конкуришу код иностраних донатора и спонзора, неопходно је да не буду директно на буџету Владе (Министарства), већ да буду финансирани из појединих невладиних (полувладиних) фондова и фондација. Примера ради УСАИД, не прихвата да финансира институције које се финансирају од стране Владе. Овакве фондације – закладе служе управо том циљу, да прикрију државно – буџетско финансирање, пред потенцијалним страним инвеститорима. Суштински, хрватска

“заклада” јесте буџетска (већим делом на буџету) институција – фондација која спроводи “прикривено” Владино финансирање науке. Када је реч у томе да евентуално читава ствар у Србији буде преузета, треба ипак рећи и следеће: добра страна свега јесте у томе што би поједине научне институције, лакше могле пронаћи иностране директне стратешке партнере, али та предност је чини се у данашња кризна времена занемарљива, јер се у ствари ради о усложњавању читавог процеса финансирања и о ширењу бирократије, запошљавању нових људи у администрацији, чиме би се административни трошак у науци знатно повећао, а што у постојећим околностима није добро.

Јавна улагања у науку и високо образовање у Хрватској је око 1% БДП-а, што је и даље ниско у односу на европске земље (1-2% БДП-а, > 2% БДП-а у скандинавским земљама), али огроман напредак у односу на Србију која издваја мање од 0.3%.

Законом о научној делатности и високом образовању, члан 67. и 70., факултети, институти и друге научне организације финансирају се из средстава оснивача, државног буџета Републике Хрватске, буџета жупанија, градова и општина, школарина, прихода од научних, истраживачких, уметничких и стручних пројеката, научних и стручних елабората и експертиза, задужбина, донација и помоћи, прихода остварених на тржишту, прихода од имовине, удела у трговачким друштвима, прихода од улагања физичких и правних особа и осталих извора. Институт може изнајмити део простора који није неопходан за несметано обављање делатности, с тиме што је за изнајмљивање претходно потребно прибавити сагласност надлежног министарства. Овај приход намењен је за подмирење издатака пословања с тиме да се најмање 60% прихода усмерава за унапређење основне делатности института.

Код државних института из буџета Републике Хрватске плаћају се основне плате запослених, према Закону о платама и јавним службама и Уредбом о називима радних места и коефицијентима сложености послова у јавним службама; основни трошкови рада института (тзв. "хладни погон"); трошкови извођења програма, што се регулише посебним уговорима; опрема и капитални издаци, опет према посебним уговорима или одлукама Министарства. У члану 6. се детаљно наводе сви коефицијенти запослених у науци, где можемо приметити да су ти коефицијенти изједначени по звањима у научним институтима и на факултетима.

Посебно је наглашена независност независности института јер научне организације се могу финансирати само из оних извора који не утичу на њихову независност и достојанство. Властито приходимогу се остваривати само делатностима које не штете остварењу основних задатака.

НОРВЕШКА

Научно истраживачки савет Норвешке представља институцију од изузетног значаја за промоцију, финансирање и унапређење научно истраживачке делатности. Наведени савет настоји да допринесе унапређењу квалитета научних истраживања, као и да наука да адекватан одговор на кључне друштвене изазове и утиче на развој привредног сектора. Циљеви деловања Научно истраживачког савета су и успостављање сарадње између националног и међународног истраживачког центра и стварање окружења за учење, примену резултата истраживања и иновације. Средства за финансирање истраживања која се додељују преко Национално истраживачког савета могу бити додељена свим квалификованим истраживачким институцијама, компанијама и јавним телима. Наведено тело је Владина агенција и за свој рад је одговорно Министарству просвете и науке.

Према подацима доступним на веб-страници Научно истраживачког савета Норвешке, држава финансира сваке године 48 научних института, у складу са начином финансирања који је успостављен од стране Научно истраживачког савета. Наведена институција спроводи финансирање у складу са одредбама Краљевског декрета из 2008. године, а који је измењен од стране Министарства просвете и науке 1. јула 2013. године. У току 2014. године Научно истраживачки савет је представио минималне захтеве које научни институти морају да поседују како би им се обезбедило финансирање из буџета. Основно финансирање се састоји од два дела и обухвата: основну алокацију и стратешку иницијативу института. Основна алокација обухвата фиксно одређене износе, као и износе предвиђене за реализацију. Учешће на основу процене резултата представља основ за алокацију како би се утицало да институти успоставе адекватан баланс између квалитета и потреба истраживања, као и да на основу тога доставе индикаторе који показују учинак.

Истраживања која се финансирају из буџета треба да поседују следеће карактеристике:

- Да се ради о истраживањима од значаја за Норвешку привреду и индустрију, државну администрацију или друштво у целости као и
- Да истраживачи поседују неопходне професионалне и научне компетенције, а које се доказују научним публикацијама итд.

Спровођење истраживачких активности омогућава уверавање у стручност институција, а Научноистраживачки савет омогућава учешће на отвореном конкурс за финансирање науке на националном и међународном нивоу.

Научноистраживачка делатност која се спроводи на нивоу института подлеже поступку евалуације. Савет је одговоран за спровођење евалуације научноистраживачких института чији се рад финансира посредством њега. Наведено тело је одговорно за стратешко планирање у сектору института и за спровођење њиховог финансирања. Та надлежност подразумева спровођење евалуације и система оцењивања. Циљ евалуације је да се обезбеди унапређење статуса института и да се идентификује потенцијал за унапређење истраживачке делатности са посебним освртом на: квалитет, релевантност, ефикасност, флексибилност и стручност, обављање сарадње (и на међународном нивоу), руковођење, организацију и финансирање, као и коришћење истраживачких резултата.

У име Научноистраживачког савета, одређене послове из његове надлежности обављају одељења. За уређивање научноистраживачке политике института, као и за улагања у научна истраживања и праћење резултата њиховог рада, надлежно је Одељење за науку. Научни институти у Норвешкој груписани су у четири категорије:

1. Техничко-индустријски институти;
2. Институти који се искључиво баве истраживањима за потребе индустрије;
3. Институти друштвених наука;
4. Институти који проучавају животну средину.

Научноистраживачки Савет према главној стратегији 2015-2020 има два водећа циља. Друштво мора да унапреди своје иновационе капацитет у оба и приватном и јавном сектору и мора да обезбеди одрживост у свим областима. Стратегија истраживања за иновације и одрживост успоставља упутства за активности Истраживачког савета за период од 2015. до 2020. године. Национално истраживачка стратегија за иновације и одрживост успоставља упутства за активности Научноистраживачког савета за период од 2015 до 2020. године. Циљ стратегије је бављење друштвеним изазовима, а која захтевају и пионирска

истраживања која су могу да се искористе и на међународном нивоу. Стратегија унапређује рад Савета и олакшава улагања у истраживачку делатност. Циљеви стратегије се могу реализовати како кроз развој и унапређење постојећих активности, тако и кроз увођење и реализацију нових. Главна стратегија даје платформу за различите стратегије и стратешких докумената Савета истраживања у кључним областима. Основна стратегија предвиђа основ за дефинисање политика у документима Научноистраживачког савета у кључним областима. То подразумева потпунију конкретизацију у вези са кључним областима деловања Научноистраживачког савета. Према шеми финансирања научноистраживачке делатности, Министарство просвете и науке улаже финансијска средства искључиво у област високог образовања. Осим наведеног Министарства, финансијска средства у високо образовање улаже и Национални научноистраживачки савет. Међутим, средства Националног истраживачког савета су у највећој мери усмерена на истраживачку делатност института, док су у нешто мањем делу усмерена у индустријска истраживања. У научноистраживачку делатност научних института у великој мери се улаже од стране других Министарстава (осим Министарства просвете и науке). Јавне средства Министарстава користе се и за финансирање истраживања у области индустрије. Од свих јавних средстава која се користе за финансирање научноистраживачке делатности у Норвешкој 25% чине средства Националног истраживачког савета. Осим природних наука, велика пажња се посвећује и истраживањима у оквиру друштвених наука, а у циљу унапређења функционисања јавног сектора. Јачање капацитета у јавном сектору у великој мери доприноси и унапређивању националне привреде. Због тога је неопходно да јавни сектор користи резултате истраживања у свом раду, а у циљу унапређивања стручности и квалитетнијег суочавања са практичним изазовима.

Осим националне стратегије, Национално истраживачки савет делује и на основу стратегије за међународну сарадњу за период од 2010-2020 године. Истраживачке активности морају да садрже јасно дефинисане циљеве и планове од значаја за Међународну сарадњу. Један од циљева стратегије је и развијање финансијских инструмената у циљу унапређења сарадње између Норвешких истраживачких институција и сличних институција у другим земљама. Национални научноистраживачки савет ће у циљу унапређења међународне сарадње подстицати норвешке истраживаче, компаније, као и истраживачке институције ради учешћа у међународним истраживањима. Један од

циљева јесте и усмеравање активности Света на међународну сарадњу у погледу мобилности истраживача путем додељивања грантова и подстицање конкурисања за исте. Истраживања која се спроводе на међународном нивоу финансирају се и из националног буџета, а у томе велику улогу имају и министарства. Према доступним подацима око 50% средстава Националног истраживачког савета, а који служи за финансирања истраживања обезбеђено је из Министарства просвете и науке и Министарства трговине и привреде.

Рад истраживачког Савета Норвешке заснива се на већем броју стратешких докумената. Осим наведених стратегија, од значаја за рад Савета јесу и Стратегија за иновације у сектору привреде, али и Упутство за билатерална истраживања која се тичу сарадње са приоритетним земљама партнерима у научно истраживачким пројектима: Бразилом, Канадом, Кином, Индијом, Јапаном, Русијом, Јужном Африком и Сједињеним Америчким Државама.

Научноистраживачки савет Норвешке одређује у складу са стратешким документима приоритетне области за чија је истраживања неопходно обезбедити адекватан износ буџетских средстава. Према подацима доступним на веб-страници Савета, наведено тело је предложило повећање јавних средстава за финансирање приоритетних области у 2018. години у износу од 1,2 милијарде норвешких круна за трогодишњи период истраживања. Према ставу Истраживачког савета Норвешке приоритетна истраживања је неопходно спровести у погледу мора и океана, климатских промена и заштите животне средине, али и унапређења јавног сектора, на четвртм месту јесу истраживања у области технологија и индустрије. Осим тога од значаја за истраживање јесте и област глобалне и културне размене. Велики глобални изазови јесу у области економије, политикологије, идеологије, а које су од утицаја на норвешке националне интересе и које су битне детерминанте њене спољне политике. Национални циљеви Норвешке јесу и искорењивање сиромаштва, борба против неједнакости и заустављање климатских промена до 2030. године. Због тога постоји потреба и за унапређивањем истраживања у области демократије и људских права.

Влада је саставила дугорочни план за истраживања и високо образовање које је од великог значаја за наведену област у периоду до 2024. године. Због тога је неопходно у годишњем буџету обезбедити довољно средстава за истраживања, а у складу са оним што пропише министар, као и основним документима истраживачких политика. Сва

министарства требало би да у својим одредбама предвиде средства за истраживања и развој у оквиру својих буџетских одредаба (финансијских планова). Буџетске одредбе Министарства просвете и истраживања садрже одредбе у којима се види износ који је опредељен за реализацију истраживања. Велика улагања у износу од 30 билиона норвешких круна извршена су 2015. године.

Када је реч о финансирању истраживања на институтима, делатност научноистраживачких института је кључна у области истраживања која се спроводје у Норвешкој. Наведене организације могу да користе финансијска средства како из националних, тако и из међународних извора финансирања, укључујући и програме Европске уније. Институте представљају важну спону јавног сектора и привреде и имају велику улогу за развој јавних политика. Резултати научних истраживања које се обавља на институтима има веома важну улогу за развој привреде и унапређење рада јавне управе како у земљи, тако и у иностранству. Како би се реализовали сви циљеви чија реализација зависи од квалитета научноистраживачке делатности, Научноистраживачки савет је препоручио повећање јавних средстава у износу од 30 милиона норвешких круна за финансирање истраживачке делатности института.

Научноистраживачки савет омогућава и финансијску подршку за учешће у међународним пројектима путем програма Horizon 2020, као и својих програма. Осим тога, постоји и могућност коришћења различитих грантова за спровођење разних врста истраживања.

Eurostars је заједнички програм који је закључен између EUREKA мреже и Европске комисије у циљу пружања подршке истраживања. Како би испунили услове за учешће у финансирању пројекти морају да буду усмерени ка развоју нових производа или услуга. Позиви за учешће на конкурсима, као и услови конкурса објављују се на веб-страници Научноистраживачког савета у електронској форми.

ПРЕПОРУКЕ

На основу анализе начина финансирања научне делатности од стране државе у десет европских земаља са различитим правним традицијама (Ирска, Словенија, Уједињено

Краљевство, Италија, Швајцарска, Савезна Република Немачка, Аустрија, Пољска, Хрватска и Норвешка), долази се до три основна закључка.

Прво, неопходно је постојање институционалног финансирања, у износу којим ће се обезбедити финансијски мир научноистраживачким установама, односно улагање у њихову инфраструктуру. На тај начин ће оне бити мотивисане и да спроводе дугорочне пројекте, односно и она истраживања, која су научно оправдана, али нису непосредно интересантна привреди.

Друго, потреба мотивисања привредних субјеката и државних органа да „наручују“ пројекте, који су им од значаја, а које ће спороводити научна заједница. На тај начин се успоставља сарадња тих сектора.

Треће, у готово свим земљама које су обухваћене истраживањем издвајају се знатна средства за науку из државног буџета, те би ваљало и то имати у виду, јер се мора препознати значај науке, нарочито друштвених и хуманистичких наука, за развој целог друштва.